

สถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในกรณีการหย่าร้างภายใต้กฎหมาย ครอบครัว

Legal Status of Companion Pets in Divorce Under Family Law

พงศ์ศักดิ์ เจ๊ะพงศ์
Phongsak Jehphong

อาจารย์ประจำ
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
15 ถนนกาญจนวนิชย์ ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
Full-time Lecturer
Faculty of Law, Prince of Songkla University,
15 Kanjanavanich Rd., Kho Hong, Hat Yai District, Songkhla 90110
Corresponding author E-mail: phongsak.j@psu.ac.th
(Received: December 15, 2020; Revised: February 24, 2021; Accepted: March 10, 2021)

บทคัดย่อ

แม้ว่าเจ้าของสัตว์เลี้ยงจะมองว่าสัตว์เลี้ยงของพวกเขาเป็นเหมือนสมาชิกในครอบครัว และปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงเหมือนสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่ง แต่ในมุมมองของกฎหมายยังคงถือว่าสัตว์เลี้ยงมีสถานะเป็นเพียงทรัพย์สินชนิดหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงในเรื่องของอำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงกรณีที่มีการหย่าร้างของคู่สมรส เพราะวิธีการที่ศาลนำมาปรับใช้ในข้อพิพาทเรื่องนี้นั้นไม่ได้คำนึงถึงสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยง ทั้ง ๆ ที่สัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตจิตใจและมีความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ สวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการปกป้องและคำนึงถึงจากกฎหมาย ดังนั้น บทความนี้จึงได้เสนอแนะแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสถานะทางกฎหมายให้แก่สัตว์เลี้ยง โดยกฎหมายควรต้องพิจารณาว่าสัตว์เลี้ยงมีจิตใจไม่ใช่แค่ทรัพย์สิน ฉะนั้น การที่ศาลจะชี้ขาดว่าผู้ใดจะมีอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยง ศาลจะต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: สัตว์เลี้ยงที่เป็นเพื่อน ประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยง สวัสดิภาพของสัตว์ อำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์

Abstract

Although pet owners view their pets as a family member and treat them like a family member, the law considers pets as property. This directly affects the pet custody disputes in a case of divorce. This is because the measures applied in such dispute by the court do not take into consideration the welfare and the best interests of companion pets even though they are living being and have emotions as human. For this reason, the welfare and the best interests of companion pets should be protected and considered by the laws. Therefore, this article provides the guidelines for changing legal status of companion pets which the law should consider the companion pets having the unique nature of living and sentience not just mere property. For this reason, when the court hands down the decision for the pet custody, the court should determine the companion pet's best interests a priority.

Keywords: Companion pet, Best interests of pet, Animal welfare, Pet custody

1. บทนำ

คำกล่าวที่ว่า สุนัขเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของมนุษย์ อาจจะจริงสำหรับใครหลาย ๆ คน และสำหรับเจ้าของสัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่ยอมรับว่าสัตว์เลี้ยงนั้นเป็นมากกว่าเพื่อนสี่ขาและมีค่ามากกว่าสิ่งของหรือทรัพย์สินอื่นใด นอกจากนี้สัตว์เลี้ยงไม่ได้เป็นแค่เพียงเพื่อนที่ดีของมนุษย์เท่านั้น จากการศึกษาพบว่าการมีสัตว์เลี้ยงส่งผลดีต่อร่างกายและจิตใจของผู้เป็นเจ้าของ เช่น ช่วยลดความตึงเครียด ทำให้ความดันโลหิตลดลง และยังสามารถช่วยลดระดับคลอเรสเตอรอลได้¹ กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของกับสัตว์เลี้ยงเป็นความสัมพันธ์ที่พิเศษ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากเจ้าของนั้นจะรักสัตว์เลี้ยงของตนเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว

ในปัจจุบันต่างประเทศและประเทศไทยมีองค์กรหลายแห่งที่มีความกังวลต่อสวัสดิภาพของสัตว์โดยมีความพยายามผลักดันและส่งเสริมให้มีการพัฒนาและออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของสัตว์สำหรับประเทศไทยได้มีการออกพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการปกป้องและคุ้มครองสัตว์ไม่ให้โดนทำร้ายอันเป็นการกระทำความทารุณและทรมานทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานและเจ็บปวด อีกทั้งยังมีการจัดสวัสดิภาพให้แก่สัตว์อีกด้วย² ซึ่งการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นการแสดงให้เห็นว่ากฎหมายของไทยได้ให้ความสำคัญแก่ชีวิตและสิทธิของสัตว์ โดยถือว่าสัตว์นั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่จะต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของสัตว์ และได้รับการปฏิบัติดูแลให้ถูกบุคคลใดมากระทำความทารุณกรรมเสมือนกับการปกป้องและคุ้มครองสิทธิของบุคคลธรรมดาที่มีสิทธิในชีวิตและร่างกายของตนที่จะไม่ถูกทำร้ายจากบุคคลอื่น

จะเห็นได้ว่าการออกกฎหมายในสังคมปัจจุบันได้สะท้อนให้เห็นถึงความวิตกกังวลที่ต้องการจะปกป้องสิทธิและสวัสดิภาพของสิ่งมีชีวิตอื่นที่นอกเหนือไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป นั่นก็คือสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง หรือสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานหรือเพื่อเป็นอาหาร ซึ่งการสนับสนุนในการที่จะปกป้องสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์นั้นนอกจากจะออกมาในรูปแบบของการตรากฎหมายแล้ว ยังสามารถเห็นได้จากอัตราการใช้จ่ายในธุรกิจที่เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้ธุรกิจประเภทนี้มีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ให้ความสำคัญแก่สัตว์เลี้ยงเหมือนเป็นสมาชิกของครอบครัว³ จากการสำรวจเจ้าของสัตว์เลี้ยงในประเทศสหรัฐอเมริกาของสมาคมผลิตภัณฑ์สัตว์เลี้ยงอเมริกันพบว่า 67 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนในสหรัฐอเมริกาที่มีสัตว์เลี้ยงและมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงของตนเกินกว่า 72 พันล้านเหรียญต่อปี⁴ สำหรับประเทศไทย จากฐานข้อมูลเพื่อการขึ้นทะเบียนสุนัข-แมว (Pet Register) โดยกรมปศุสัตว์พบว่า ในปี พ.ศ. 2560 คนไทยมีสัตว์เลี้ยง 13.2 ล้านตัว และคาดการณ์ว่าในปีต่อไปการเลี้ยงสัตว์ของคนไทยจะเพิ่มขึ้นเป็น 13.7 ล้านตัว

¹ Froma Walsh, "Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals," *Family Process* 48, 4 (December 2009): 462-480.

² สาทิต ปรัชญาอริยะกุล, "สรุปภาพรวม พ.ร.บ.ป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 หลังบังคับใช้มา 5 ปี," *มติชน* (25 ธันวาคม 2562): 5.

³ John DeWitt Gregory, "Pet Custody: Distorting Language and the Law," *The Family Law Quarterly* 44, 1 (2010): 35.

⁴ National Pet Owners Survey, American Pet Products Association, "Pet Ownership, Spending Going Strong," [online] Available from: <https://www.avma.org/News/JAVMANews/Pages/190601d.aspx> [1 November 2020]

และนอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2561 กรมปศุสัตว์ได้มีการแจ้งข้อมูลเพื่อการขึ้นทะเบียนสุนัข-แมว โดยไม่รวมจำนวนสุนัขและแมวในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า มีจำนวนสุนัขและแมวทั้งสิ้น 5,573,166 ตัว ในจำนวนนี้เป็นสุนัขและแมวที่มีเจ้าของ 5,549,905 ตัว หรือคิดเป็น 99.58% ของจำนวนสุนัขและแมวทั้งหมดที่ขึ้นทะเบียน⁵ จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการนิยมเลี้ยงสัตว์ของคนไทยมีมากขึ้นกว่าในอดีตและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และมีการดูแล ให้ความใส่ใจสัตว์เลี้ยงในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหาร สุขภาพและการรักษาพยาบาล รวมถึงมีการทำประกันสุขภาพให้แก่สัตว์เลี้ยงของตนอีกด้วย แตกต่างจากในอดีตที่นิยมเลี้ยงสัตว์ไว้แค่เพียงเรื่องของการใช้แรงงานสัตว์ เช่น การเลี้ยงสุนัขไว้เฝ้าบ้านหรือเลี้ยงแมวไว้เพื่อจับหนู

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ที่ส่งผลให้สัตว์มีสถานะและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยได้รับการเคารพในสิทธิการดำรงชีวิต และได้รับความคุ้มครองสวัสดิภาพที่เพิ่มมากขึ้น แต่หากพิจารณาสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในบริบทของกฎหมายครอบครัวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สถานะของสัตว์เลี้ยงในมุมมองของกฎหมายครอบครัวนั้นยังคงมีสถานะเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่ง จะเห็นได้จากเมื่อมีการสิ้นสุดการสมรสโดยการหย่า จะต้องมีการจัดการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1532⁶ หากเป็นกรณีที่คู่สมรสตกลงกันไม่ได้ก็นำมาซึ่งปัญหาในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีและภริยา และหากในครอบครัวนั้นมีสัตว์เลี้ยงด้วย สัตว์เลี้ยงก็จะถูกมองว่าเป็นเพียงหนึ่งในทรัพย์สินระหว่างสามีและภริยาที่จะต้องทำการแบ่งกันอย่างเช่นทรัพย์สินอื่น ๆ ที่เป็นสินสมรส ซึ่งกฎหมายครอบครัวมองว่าสัตว์เลี้ยงมีสถานะเป็นเพียงทรัพย์สินชนิดหนึ่งของมนุษย์ เช่น รถยนต์ โฉว หรือเก้าอี้ ที่สามารถทำการแบ่ง โอน หรือขายได้เมื่อเกิดข้อพิพาทเรื่องสินสมรส โดยไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในบริบทของพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์และสถานะของสัตว์เลี้ยงในบริบทของกฎหมายครอบครัวมีความไม่สอดคล้องกัน

ดังนั้น เมื่อเกิดประเด็นข้อพิพาทเรื่องของอำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยง ศาลควรจะต้องพิจารณาและชั่งน้ำหนักถึงปัจจัยและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่ดีที่สุดสำหรับสัตว์เลี้ยง โดยคำนึงสถานะของสัตว์เลี้ยงว่ามีคุณค่าทางจิตใจและมีค่ามากกว่าทรัพย์สิน⁷ เพราะฉะนั้นสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ศาลควรจะนำมาพิจารณาแยกเช่นเดียวกับการพิจารณาชี้ขาดในเรื่องอำนาจปกครองบุตรที่ศาลจะต้องคำนึงถึงความผาสุกและประโยชน์ของบุตรของคู่สมรสนั้นเป็นที่ตั้ง

⁵ Department of Livestock Development, "Database for Dog and Cat Registration," [online] Available from : https://www.dbd.go.th/download/document_file/Static/2561/T26/T26_201812.pdf [1 November 2020]

⁶ มาตรา 1532 เมื่อหย่ากันแล้วให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยา แต่ในระหว่างสามีภริยา

(ก) ถ้าเป็นการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ให้จัดการแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า

(ข) ถ้าเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษานั้นที่บังคับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยานั้น มีผลย้อนหลังไปถึงวันฟ้องหย่า

⁷ Ann Brenoff , "In A Nasty Divorce, Who Gets The Dog? [online] Available from : https://www.huffpost.com/entry/who-gets-the-dog-in-a-divorce_n_5b16f62ae4b0599bc6ddeececd [6 November 2020]

เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน คำว่า “สัตว์เลี้ยง” ในบทความนี้จะหมายถึงเฉพาะสัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เป็นเพื่อนกับมนุษย์ (Companion pet) เท่านั้น เช่น สุนัข แมว นก หรือกระต่าย จะไม่รวมถึงสัตว์เลี้ยงเพื่อใช้งาน สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เป็นพาหนะ สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้ในการแสดง หรือสัตว์เลี้ยงเพื่อใช้ในการอื่นใด

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสถานะในทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงกรณีที่เกิดข้อพิพาทในเรื่องอำนาจการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงหากคู่สมรสนั้นจะต้องแยกทางกันโดยการหย่าตามคำพิพากษาของศาล และเสนอแนะแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในบริบทของกฎหมายครอบครัวเพื่อให้ความสอดคล้องกับกฎหมายอื่นที่บัญญัติขึ้นมาบังคับใช้เพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์ซึ่งให้ความสำคัญแก่สถานะของสัตว์เทียบเท่ากับบุคคล และเสนอแนะการกำหนดวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการแก้ปัญหาข้อพิพาทในเรื่องอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยงของคู่สมรสที่การสมรสสิ้นสุดลงจากการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล โดยศึกษาแนวทางจากกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการพัฒนากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงเมื่อเกิดปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอปรับปรุงและพัฒนากฎหมายของประเทศไทยต่อไป

2. สถานะและบทบาทของสัตว์เลี้ยงในครอบครัว

กล่าวได้ว่ามนุษย์และสัตว์เลี้ยงมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่ามนุษย์และสุนัขบ้าน (Domestic wolves) มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่เมื่อ 14,000 ปีที่แล้ว อาจเนื่องจากว่าทั้งมนุษย์และสุนัขบ้านต้องการที่จะแบ่งปันและใช้ที่อยู่อาศัยและอาหารร่วมกัน รวมถึงการได้รับการปกป้องคุ้มครองซึ่งกันและกัน⁸ นอกจากนี้ยังมีข้อสันนิษฐานว่าสุนัขและแมวมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์เมื่อหนึ่งพันปีที่แล้วในการมีส่วนร่วมพัฒนาการเกษตรของชุมชน⁹ ถึงแม้ว่าในยุคแรก ๆ นั้น สัตว์เลี้ยงจะมีบทบาทเหมือนทาสที่คอยรับใช้มนุษย์ จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาพบว่ามนุษย์เลี้ยงสัตว์ไว้สำหรับการใช้แรงงานและเพื่อความสนุกสนาน มากกว่าที่จะปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงในฐานะของสมาชิกในครอบครัว สัตว์เลี้ยงในอดีตจึงมีหน้าที่และบทบาทที่หลากหลาย มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การล่าสัตว์, การปกป้องบ้านเรือน, เพื่อการปศุสัตว์ และเพื่อการให้บริการในเรื่องของการใช้แรงงานหรือให้ความช่วยเหลือคนพิการ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์เลี้ยงกับมนุษย์ก็ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนมาถึงจุดที่สัตว์เลี้ยงอยู่ในสถานะที่มีคุณค่าทางจิตใจสำหรับมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของ จึงอาจกล่าวได้ว่าความผูกพันของมนุษย์และสัตว์เลี้ยงมีการพัฒนาอย่างมากตั้งแต่จุดเริ่มต้นมาจนถึงปัจจุบัน จนได้พัฒนากลายเป็นมิตรภาพระหว่างกัน ซึ่งมีคำพิพากษาศาลฎีกาของรัฐบาลคอนซินในคดี *Rabideau v. City of Racine*¹⁰ ที่ยอมรับว่ามนุษย์และสุนัขนั้นมีความเกี่ยวข้องกันมาอย่างยาวนาน โดยส่วนหนึ่งของคำพิพากษามีความว่า

⁸ Froma Walsh, *Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals*, p.467.

⁹ Ibid.

¹⁰ *Rabideau v. City of Racine*, 627 N.W.2d 795 (2001).

“นักโบราณคดีได้ค้นพบหลุมฝังศพที่มีอายุกว่า 12,000 ปี ซึ่งในหลุมฝังศพนั้นมีร่างของมนุษย์และสุนัข ถูกฝังอยู่ด้วยกัน โดยแขนของมนุษย์ถูกจัดให้วางอยู่บนไหล่ของสุนัข ซึ่งเป็นการยืนยันว่าสิ่งมีชีวิตสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์กันตลอดระยะเวลาในช่วงชีวิตของพวกเขา สุนัขเป็นมากกว่าส่วนหนึ่งของมนุษย์ อย่างที่เราทราบกันว่า สุนัขช่วยทำงานที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมาย ช่วยคนตาบอดและคนพิการ ทำหน้าที่ต้อนฝูงสัตว์ และทำหน้าที่รักษาความปลอดภัย และแน่นอนสุนัขยังคงมอบมิตรภาพที่ซื่อสัตย์ให้แก่มนุษย์อีกด้วย”¹¹

ประโยชน์ของสัตว์เลี้ยงนั้นไม่ได้มีเพียงแค่มิตรภาพที่ให้แก่เจ้าของเท่านั้น มีงานวิจัยหลายฉบับพบว่าการมีสัตว์เลี้ยงนั้นมีส่งผลดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งความเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงนั้นจะมีความสัมพันธ์กับการตรวจวัดการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย (physiological measures) ในเชิงบวก เช่น ช่วยลดความดันโลหิต ลดระดับไตรกลีเซอไรด์ และช่วยลดระดับคอเลสเตอรอล¹² นอกจากนั้นแล้วสัตว์เลี้ยงยังส่งผลดีต่อการรักษาภาวะการเจ็บป่วยเรื้อรัง เช่น โรคหัวใจ ภาวะสมองเสื่อม หรือโรคเมอเร็ง¹³ และจากงานวิจัยหลายฉบับได้ให้ข้อสรุปไว้ว่าสัตว์เลี้ยงสามารถช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของเข้าถึงสังคมได้ง่ายขึ้นนำไปสู่การลดความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้าและความรู้สึกโดดเดี่ยวได้¹⁴

อาจกล่าวได้ว่าในกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์นั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงเป็นส่วนมาก ซึ่งสัตว์เลี้ยงเหล่านี้จะได้รับการปฏิบัติดังเช่นเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัว ซึ่งมีคำพิพากษาของศาลฎีกาในคดี *Travis v. Murray*¹⁵ ยืนยันว่าสัตว์เลี้ยงไม่ได้เป็นเพียงส่วนเติมเต็มในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังเป็น “สมาชิกที่แท้จริงของครอบครัว” ซึ่งมีความสำคัญพอ ๆ กับเด็กเลยทีเดียว¹⁶ สัตว์เลี้ยงจึงมีบทบาทในชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวอีกด้วย จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นเจ้าของกับสัตว์เลี้ยงเป็นความสัมพันธ์ที่พิเศษ และความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ควรจะต้องได้รับการยอมรับในทางกฎหมาย เพื่อที่จะได้มีมาตรการทางกฎหมายมารองรับข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของและสัตว์เลี้ยง

¹¹ Vasiliki Agoriantis, “Being Daphne’s Mom: An Argument for Valuing Companion Animals as Companions,” *Marshall Law Review* 39 (2006): 1453.

¹² Froma Walsh, *Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals*, p.470.

¹³ *Ibid.*, 471.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Travis v. Murray*, 42 Misc. 3d 447 (2013).

¹⁶ Christopher G. Rhodes, “Who Gets the Dog When the Marriage Gets Ruff: Complications Arising from the Classification of Family Pets as Traditional Property,” *Estate Planning & Community Property Law Journal* 9 (2017): 239.

3. สถานะของสัตว์เลี้ยงเมื่อเกิดข้อพิพาทเรื่องอำนาจการเลี้ยงดูในประเทศสหรัฐอเมริกา

วิธีการดั้งเดิมที่ศาลครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ตัดสินข้อพิพาทในเรื่องของอำนาจการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงระหว่างคู่สมรสที่หย่าร้างกันคือการใช้วิธีการกำหนดกรรมสิทธิ์ตามหลักการแบ่งทรัพย์สิน ทุกรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายของรัฐที่จะกำหนดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินระหว่างคู่สมรสที่หย่าร้างกันในกรณีที่คู่สมรสนั้นไม่สามารถตกลงแบ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินระหว่างกันได้ ซึ่งในการแก้ปัญหาข้อพิพาทเรื่องอำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงนั้นจะพิจารณาตามหลักของการแบ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเท่านั้นโดยไม่ได้นำถึงความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงและตัวสัตว์เลี้ยงเอง ซึ่งในอดีตระบบกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศสหรัฐอเมริกาถือว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงทรัพย์สินของบุคคลเท่านั้น สามารถตกเป็นสินสมรสและจะต้องทำการแบ่งกันระหว่างสามีและภรรยา ในปี ค.ศ.1897 ศาลฎีกาได้ตัดสินว่า โดยหลักของกฎหมายจารีตประเพณีเป็นที่ยอมรับว่าสุนัขจัดเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง¹⁷ ในสายตาของกฎหมายจารีตประเพณี สัตว์เลี้ยงมีค่าเท่ากับสิ่งของต่าง ๆ เป็นทรัพย์สินของบุคคล เช่น โซฟา โทรทัศน์ หรือสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต แสดงให้เห็นว่าในอดีตศาลได้ปฏิเสธอย่างชัดเจนในการให้คุณค่าของสัตว์เลี้ยง โดยมองว่าไม่เท่าเทียมกับมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ในการดำเนินการหย่าร้าง ศาลจึงพิจารณาว่าสัตว์เลี้ยงมีค่าเพียงทรัพย์สินของบุคคล¹⁸

ตัวอย่างของคำพิพากษาของศาลในสหรัฐอเมริกาที่ใช้หลักของการแบ่งทรัพย์สินมาปรับใช้ในข้อพิพาทเกี่ยวกับอำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงระหว่างสามีและภรรยา เช่น ศาลแห่งรัฐเพนซิลเวเนียตัดสินคดีหย่าร้างโดยใช้ที่ตั้งของทรัพย์สินในการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ภรรยาให้อำนาจในการดูแลสุนัขที่ชื่อว่าบาร์นีย์ และยกคำร้องของสามีที่ขอให้มียุติในการเลี้ยงดูสุนัขร่วมกันกับภรรยาและขอมีสิทธิในการเยี่ยมเยียนสุนัข¹⁹ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพิจารณาของศาลกรณีที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงจะพิจารณาโดยใช้ที่ตั้งของทรัพย์สินมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินเท่านั้น

ในคดี *Bennett v. Bennett*²⁰ ศาลอุทธรณ์แห่งรัฐฟลอริดาได้ตัดสินว่าแม้ว่าสุนัขอาจจะได้รับการพิจารณาให้เป็นสมาชิกในครอบครัว แต่ภายใต้กฎหมายนั้นพวกมันยังคงเป็นทรัพย์สินของบุคคล และยังได้พิพากษาว่าไม่มีกฎหมายใดที่ให้อำนาจศาลในการที่จะตัดสินให้อำนาจในการเลี้ยงดูและสิทธิในการเยี่ยมเยียนทรัพย์สินของบุคคล²¹ นอกจากนั้นแล้วยังมีกรณีที่ศาลไม่พิจารณาและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยง

¹⁷ T. Christopher Wharton, "Fighting Like Cats and Dogs: The Rising Number of Custody Battles Over the Family Pet," J.L. & FAM 10 (2008): 433.

¹⁸ Charles P. Kindregan Jr, "Pets in Divorce: Family Conflict over Animal Custody," American Journal of Family Law 26 (2012): 227.

¹⁹ Christopher G. Rhodes, Who Gets the Dog When the Marriage Gets Ruff: Complications Arising from the Classification of Family Pets as Traditional Property, p.243.

²⁰ Bennet v Bennet (1879) 10 Ch. D. 474.

²¹ Marcella S. Roukas, "Determining the Value of Companion Animals in Wrongful Harm or Death Claims: A Survey of U.S. Decisions and Legislative Proposal in Florida to Authorize Recovery for Loss of Companionship," Journal of Animal Law 3 (2011): 43-58.

โดยศาลเลือกที่จะยึดถือในหลักการของทรัพย์สินมาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาตัดสินให้อำนาจสิทธิเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยง เช่น คดี *In re Marriage of Stuart* ศาลอุทธรณ์แห่งรัฐโอไฮโอได้ตัดสินว่าสุนัขเป็นทรัพย์สินของบุคคล และในเมื่อศาลไม่มีอำนาจที่จะทำให้สัตว์เลี้ยงอยู่ในสถานะที่จะไม่ถูกทำร้ายหรือไม่ได้รับการดูแลจากผู้เป็นเจ้าของได้ ดังนั้นศาลจึงไม่ต้องพิจารณาและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยง²²

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัจจุบันมุมมองเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงมีการเปลี่ยนแปลงไป นักวิชาการจึงได้เสนอให้มีการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงโดยนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาข้อพิพาทระหว่างคู่สมรสในกรณีของการหย่าร้างที่มีสัตว์เลี้ยงเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในปี ค.ศ.2017 รัฐอลาสก้าเป็นรัฐแรกของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายการหย่าร้าง โดยให้อำนาจผู้พิพากษาพิจารณาและคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์กรณีที่เกิดข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในครอบครัวที่ไม่ใช่มนุษย์ ถือได้ว่าเป็นร่างกฎหมายฉบับแรกของสหรัฐอเมริกาที่กำหนดให้ศาลพิจารณาถึงประโยชน์และความผาสุกของสัตว์เลี้ยงเมื่อทำการตัดสินให้สิทธิความเป็นเจ้าของแก่สามีหรือภริยาในการดำเนินกระบวนการในการหย่าร้าง²³ และกฎหมายยังให้สิทธิสามีและภริยาสามารถดูแลสัตว์เลี้ยงร่วมกันได้เป็นครั้งแรกอีกด้วย²⁴ นับได้ว่ากฎหมายได้ทำการแบ่งแยกให้สัตว์เลี้ยงมีความแตกต่างจากทรัพย์สินทั่วไป ซึ่งนาง Elizabeth Vazquez สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเป็นหนึ่งในผู้สนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ได้กล่าวไว้ว่า “สัตว์เลี้ยงเป็นสมาชิกของครอบครัวของเราอย่างแท้จริง เราดูแลพวกเขามากกว่าที่จะมองว่าพวกเขาเป็นเพียงแค่ทรัพย์สิน ดังนั้นศาลจึงควรให้การพิจารณาและคำนึงถึงพวกเขาให้มากขึ้น”²⁵ การแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงของรัฐอลาสก้าในครั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของระบบกฎหมายในการให้ความสำคัญแก่สัตว์เลี้ยง โดยตระหนักถึงความความสัมพันธ์ที่มีต่อสัตว์เลี้ยง และให้คุณค่าแก่สัตว์เลี้ยงมากกว่าเป็นเพียงแค่ทรัพย์สิน

ในปีเดียวกันนั้นรัฐอิลลินอยส์ซึ่งเป็นรัฐที่สองของสหรัฐอเมริกาที่ได้มีการบัญญัติกฎหมายครอบครัวในกรณีการหย่าร้างว่าสัตว์เลี้ยงไม่ใช่ทรัพย์สินอีกต่อไป โดยมีการคำนึงถึงสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงมากขึ้นซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับรัฐอลาสก้า²⁶ ต่อมาในปี ค.ศ. 2018 รัฐแคลิฟอร์เนียก็ได้ออกกฎหมายตามมาโดยกำหนดให้ผู้พิพากษาจะต้องคำนึงถึงการดูแลสัตว์เลี้ยงในกรณีที่จะต้องมีการตัดสินให้สิทธิในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงแก่สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น ศาลจะต้องพิจารณาว่าใครเป็นคนให้อาหาร ใครเป็นคนพาสัตว์เลี้ยงเดินเล่น หรือใครเป็นคนพาสัตว์เลี้ยงไปหาหมอเมื่อเจ็บป่วย และกฎหมายยังวางแนวทางที่สำคัญแก่ศาลให้แยกแยะสัตว์

²² Ann Hartwell Britton, “Bones of Contention: Custody of Family Pets,” *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 1, 20 (2006): 1-38.

²³ AS 25.24.160 contained in Chapter 24 on Divorce and Dissolution of Marriage.

²⁴ George Khoury, “Alaska Divorce Courts Must Consider Well-Being of Pets,” [online] Available from : https://blogs.findlaw.com/law_and_life/2017/02/alaska-divorce-courts-must-consider-well-being-of-pets.html. [28 November 2020]

²⁵ Britton, *Bones of Contention: Custody of Family Pets*, 1:7.

²⁶ Nicole Pallotta, “Alaska Legislature Becomes First to Require Consideration of Animals’ Interests in Custody Cases,” [online] Available from : <https://aldf.org/article/alaska-legislature-becomes-first-to-require-consideration-of-animals-interests-in-custody-cases/> [28 November 2020]

เลี้ยงออกจากทรัพย์สินชนิดอื่นอีกด้วย²⁷ จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจุบันกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้อำนาจศาลในการตัดสินการดูแลสัตว์เลี้ยงให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงเพิ่มมากขึ้น

4. สถานะของสัตว์เลี้ยงในบริบทของกฎหมายไทย

สวัสดิภาพของสัตว์ได้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายของไทยหลายฉบับ ซึ่งการบัญญัติดังกล่าวส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในกฎหมายลักษณะอาญาหรือกฎหมายที่มีโทษทางอาญา ซึ่งมีเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสัตว์ไม่ว่าจะเป็นกรณีของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 381 และมาตรา 382 หรือพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 มาตรา 22, 23 และมาตรา 24 ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ถือเป็นเครื่องมือโดยตรงในการปกป้องและคุ้มครองสวัสดิภาพของสัตว์ โดยการกำหนดห้ามมิให้ประชาชนกระทำการอันเป็นการทารุณกรรมสัตว์ การทำร้ายสัตว์ หรือการกระทำใดๆ ที่ เป็นการทำให้สัตว์ต้องเจ็บปวดและอยู่ในความทุกข์ทรมานไม่ว่าเป็นทางด้านร่างกายหรือจิตใจ การกำหนดห้ามนี้ก็เพื่อมุ่งที่จะคุ้มครองสัตว์ให้มีสวัสดิภาพที่ดี และป้องกันการถูกทำร้ายจากการกระทำของมนุษย์ หากพิจารณาถึงลักษณะของกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความพยายามที่จะยกระดับมาตรการในการคุ้มครองสัตว์ให้แตกต่างจากทรัพย์สินทั่วไปโดยมีการกำหนดองค์ประกอบความผิดและบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด

แม้จะเป็นที่ทราบกันดีว่าเจตนารมณ์ของกฎหมายอาญาและเจตนารมณ์ของกฎหมายแพ่งมีความแตกต่างกัน โดยกฎหมายอาญานั้นบัญญัติขึ้นมาเพื่อคุ้มครองและควบคุมพฤติกรรมของบุคคลเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยมุ่งที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด ส่วนกฎหมายแพ่งนั้นได้ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อรองรับสิทธิและหน้าที่ในทางแพ่งของบุคคลระหว่างเอกชนด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนิติกรรม สัญญา ทรัพย์สิน หรือครอบครัว มรดก แต่อย่างไรก็ตาม ในทางทฤษฎีกฎหมายที่บังคับใช้ในสังคมแต่ละฉบับควรจะต้องสอดคล้องกัน เมื่อประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อให้สัตว์มีสวัสดิภาพที่ดี และได้รับความคุ้มครองมิให้ถูกทำร้ายจากมนุษย์ โดยกำหนดโทษไว้สำหรับผู้ฝ่าฝืนบทบัญญัตินั้น โดยมีเจตนารมณ์ที่พยายามจะยกระดับให้สวัสดิภาพของสัตว์ได้รับความคุ้มครองให้มีความแตกต่างจากบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็มีบทบัญญัติบางอย่างที่เป็นปัญหาและเป็นอุปสรรคส่งผลกระทบต่อ การคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพสัตว์ และถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ซึ่งในกรณีเช่นนี้ส่งผลให้กฎหมายที่บังคับใช้มีความขัดแย้งกัน ดังนั้นการกำหนดสถานะของสัตว์เลี้ยงในกฎหมายแต่ละฉบับจึงควรมีความสอดคล้องกัน

²⁷ Nicole R. Pallotta, "Chattel or Child: The Liminal Status of Companion Animals in Society and Law," *Social Sciences* 8, 5 (2019): 158.

เมื่อพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงในประเทศไทยจะพบว่าสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงในไทยนั้นมีความไม่สอดคล้องกันอยู่ จะเห็นได้จากมาตรา 381 และมาตรา 382 แห่งประมวลกฎหมายอาญามีบทบัญญัติที่ถือว่าการคุ้มครองสัตว์และผู้ที่ได้กระทำต่อสัตว์ที่ถือว่ามีโทษทางอาญา โดยห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการทารุณกรรมต่อสัตว์หรือใช้งานสัตว์ให้ทำงานหนักเกินไป หรือตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 มาตรา 22, 23 และมาตรา 24 ที่กำหนดให้เจ้าของสัตว์ต้องดำเนินการจัดสวัสดิภาพสัตว์ให้แก่สัตว์ของตนให้เหมาะสม โดยให้มีสุขภาพและอนามัยที่ดี มีที่อยู่ อาหาร และน้ำอย่างเพียงพอ, ห้ามปล่อย ละทิ้งให้สัตว์พ้นจากการดูแลของตน โดยไม่มีเหตุอันสมควรยกเว้นฝากผู้อื่นดูแลแทน, และในการขนส่งสัตว์ หรือการนำสัตว์ไปใช้งานหรือใช้ในการแสดง เจ้าของสัตว์จะต้องจัดสวัสดิภาพสัตว์ให้เหมาะสม กฎหมายทั้งสองฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่ากฎหมายให้ความสำคัญกับชีวิตและสวัสดิภาพของสัตว์

เมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน ในมาตรา 1320 ถึงมาตรา 1322 มีการบัญญัติในเรื่องของการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในตัวสัตว์ จากบทบัญญัตินี้ชี้ให้เห็นว่า ในทางกฎหมายแพ่งนั้น สัตว์ถือเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งซึ่งอาจถือเอาเป็นกรรมสิทธิ์ได้ และตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว มาตรา 1532 บัญญัติให้มีการจัดการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา และมาตรา 1520 บัญญัติให้มีการตกลงกันเรื่องอำนาจในการปกครองบุตร ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่มีบทบัญญัติใดในกฎหมายครอบครัวที่บัญญัติถึงวิธีการจัดการในเรื่องของอำนาจเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงระหว่างสามีและภริยาที่ต้องหย่าร้างกัน ด้วยเหตุนี้ภายใต้กฎหมายครอบครัว สัตว์เลี้ยงจึงมีสถานะเป็นสังหาริมทรัพย์ชนิดหนึ่งที่จะต้องทำการแบ่งกันระหว่างสามีภริยาเสมือนเป็นสินสมรส สัตว์เลี้ยงจึงมีสถานะทางกฎหมายเป็นเพียงแค่ทรัพย์สินเท่านั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าสถานะของสัตว์เลี้ยงที่เกิดขึ้นในบริบทของกฎหมายแต่ละฉบับนั้นมีความแตกต่างกันและยังไม่มีข้อตกลงอย่างเป็นมาตรฐานเดียวกันเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของสัตว์เลี้ยงว่าควรจะเป็นไปในทิศทางใด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาข้อสรุปว่าสัตว์เลี้ยงควรได้รับการปฏิบัติในสถานะใดภายใต้บริบทของกฎหมาย โดยทั้งนี้จะต้องพิจารณาและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงเป็นที่ตั้ง

เมื่อพิจารณากฎหมายครอบครัวในกรณีที่มีความเป็นสามีภริยาต้องสิ้นสุดลงด้วยการหย่า ในเรื่องของอำนาจปกครองบุตร หากคู่สมรสไม่สามารถตกลงกันได้ กฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดว่าฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร ในกรณีนี้ศาลจะคำนึงถึงความสุขและประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ โดยศาลสามารถใช้ดุลพินิจในเรื่องนี้ได้อย่างเป็นอิสระเพื่อให้ครอบครัวในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของเด็ก ซึ่งศาลจะพิจารณาตามความเหมาะสมเป็นกรณี ๆ ไป เช่น การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กกับบิดามารดา²⁸ ความสามารถของผู้ใช้อำนาจปกครองที่จะให้ความช่วยเหลือค่าอุปการะเลี้ยงดู²⁹ หรือพิจารณาถึงความต้องการของเด็กว่าต้องการจะอยู่กับบิดาหรือมารดา³⁰ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายมุ่งที่จะให้ความคุ้มครอง คำนึงถึงสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นทางร่างกายหรือทางจิตใจ ซึ่งรวมถึงความความผูกพัน

²⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 750/2533.

²⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6471/2541.

³⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 116/2547.

ทางจิตใจด้วย³¹ เห็นได้ว่าศาลมีอำนาจมากมายที่จะใช้ดุลยพินิจในการให้สิทธิในการปกครอง, การดูแลรวมทั้งสนับสนุนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของเด็ก ขณะเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของสัตว์เลี้ยงซึ่งเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัวเช่นกัน ศาลกลับไม่สามารถใช้ดุลยพินิจในการให้สิทธิต่าง ๆ และสวัสดิภาพเหล่านี้ให้แก่สัตว์เลี้ยงได้ และไม่มีการนำเอาหลักการการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กในกฎหมายครอบครัวมาปรับใช้ในการชี้ขาดอำนาจการดูแลสัตว์เลี้ยง ทำให้สัตว์เลี้ยงมีสถานะที่แตกต่างจากเด็ก แม้ว่าสัตว์เลี้ยงจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตและความรู้สึกเฉกเช่นเดียวกันกับมนุษย์ก็ตาม

เมื่อพิจารณาถึงเรื่องของการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1320³² ที่บัญญัติถึงการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในสัตว์ โดยสัตว์นั้นถือว่าเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่อาจถือเอาเป็นกรรมสิทธิ์แก่บุคคลได้³³ จากบทบัญญัตินี้จะเห็นว่ากรรมสิทธิ์เป็นสิ่งที่ได้กับสิ่งของหรือทรัพย์สิน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าสัตว์ถือว่าเป็นทรัพย์สินตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์³⁴ และศาลได้นำบทบัญญัติในเรื่องกรรมสิทธิ์นำมาปรับใช้ในการชี้ขาดว่าผู้ใดมีอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยง จึงทำให้สัตว์เลี้ยงมีสถานะเสมือนเป็นสัตว์เลี้ยงในครอบครัวชนิดหนึ่งที่สามารถทำการแบ่ง ขาย โอน หรือให้แก่บุคคลอื่นได้โดยไม่ได้อำนาจถึงสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยง ซึ่งมีความขัดแย้งกับทัศนคติของคนในสังคมปัจจุบันที่มองว่าสัตว์เลี้ยงเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว โดยมีการใช้ชีวิตร่วมกันกับสัตว์เลี้ยงด้วยความรัก มีความผูกพันกัน และสมาชิกในครอบครัวก็ดูแลเอาใจใส่สัตว์เลี้ยงเป็นอย่างดี และการยังเป็นการไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอาญาที่กล่าวมาข้างต้นอีกด้วย

ดังนั้น การนำหลักกฎหมายเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมาชี้ขาดตัดสินให้อำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงแก่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แสดงให้เห็นว่ากฎหมายครอบครัวของไทยมองสัตว์เลี้ยงด้วยทัศนคติในแบบเก่าที่เห็นว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงวัตถุหรือทรัพย์สินชนิดหนึ่ง โดยไม่ได้คำนึงว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก และมีความสามารถในการรับรู้ความเจ็บปวดได้เช่นเดียวกับมนุษย์³⁵ ดังนั้น เพื่อให้กฎหมายครอบครัวของไทยมีความทันสมัยและสอดคล้องกับทัศนคติของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และทำให้กฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันมีความสอดคล้องกัน จึงเป็นการสมควรที่จะเสนอให้มีการปรับปรุงหรือแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายครอบครัวในการกำหนดสถานะของสัตว์เลี้ยงขึ้นมาใหม่ให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยไม่นำเอากฎหมายทรัพย์สินในเรื่องของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมาเป็นตัวตัดสินชี้ขาดในการให้อำนาจการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยง แต่สัตว์เลี้ยงจะต้องได้รับการปฏิบัติดังเช่นบุตรซึ่งถือเป็นสมาชิกในครอบครัวที่จะต้องได้รับการปฏิบัติโดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของตัวสัตว์เลี้ยง

³¹ ปาริชาติ พันธุ์พานิช, “ปัญหาการตั้งผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร: ศึกษาเฉพาะกรณีการสมรสสิ้นสุดลง” (เอกสารประกอบการอบรม หลักสูตรผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 14 พ.ศ.2558, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม).

³² มาตรา 1320 ภายในบังคับแห่งกฎหมายเฉพาะและกฎข้อบังคับในเรื่องนั้น ท่านว่าสัตว์ป่า ไม่มีเจ้าของตราบเท่าที่ยังอยู่อิสระ สัตว์ป่าในสวนสัตว์และปลาในบ่อหรือในท่อน้ำซึ่งเจ้าของกั้นไว้ นั้น ท่านว่าไม่ใช่สัตว์ไม่มีเจ้าของ

สัตว์ป่าที่คนจับได้นั้น ถ้ามันกลับคืนอิสระและเจ้าของไม่ติดตามโดยพลันหรือเลิกติดตามเสียแล้ว ฉะนั้นท่านว่าไม่มีเจ้าของ

สัตว์ซึ่งเลี้ยงเชื่องแล้ว ถ้ามันทิ้งที่ไปเลย ท่านว่าไม่มีเจ้าของ

³³ สถาบันพระปกเกล้า, ปัญหาเกี่ยวกับการใช้บังคับของพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, 2562) 53.

³⁴ นพดล ปกรณ์นิติติ, “กฎหมายป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ : บทสะท้อนมุมมองที่หายไปต่อกรณีเจ้าของสัตว์อำพราง” [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.spu.ac.th/fac/liberal-arts/th/view2.php?cid=7696> [2 สิงหาคม 2563]

³⁵ อัญชลี จิตรงค์ แสง, *มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำทารุณกรรมสัตว์จำนวนมาก*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตรมหาวิทยาลัทยศรีปทุม, 2559, หน้า 10-13.

เมื่อเกิดข้อพิพาทในเรื่องอำนาจการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงนั้น ประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับศาลที่ต้องคำนึงถึงมาเป็นอันดับแรกเพราะสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิต มีความรู้สึก (sentient) และมีความผูกพันกับผู้เลี้ยง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้สถานะของสัตว์เลี้ยงเท่าเทียมกับสถานะของเด็กในครอบครัวให้ได้มากที่สุด โดยจะต้องนำหลักการคำนึงถึงประโยชน์และความผาสุกของเด็กแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1520 วรรค 2 มาปรับใช้ในกรณีของสัตว์เลี้ยง โดยศาลจะต้องพิจารณาและคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง เช่น ความต้องการของเจ้าของ ความผูกพันของสัตว์เลี้ยงที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว ความสามารถในการดูแลสัตว์เลี้ยงในอนาคต และความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมที่จะนำสัตว์เลี้ยงไปอยู่ด้วย

หากกฎหมายไม่สามารถทำให้สถานะของสัตว์เลี้ยงอยู่ในระดับเดียวกันกับเด็กซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาได้อย่างร้อยเปอร์เซ็นต์ จึงควรกำหนดสถานะของสัตว์เลี้ยงให้มีสถานะเป็นทรัพย์สินที่มีชีวิต (Living property)³⁶ ซึ่งในกรณีนี้สัตว์เลี้ยงจะยังคงมีสถานะเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่ง แต่เป็นทรัพย์สินพิเศษที่มีความรู้สึกและมีชีวิตจิตใจ เป็นการแยกสถานะของสัตว์เลี้ยงให้แตกต่างจากทรัพย์สินอื่น ๆ ถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะสามารถทำให้สัตว์เลี้ยงได้รับการปฏิบัติโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของตัวสัตว์เลี้ยงเป็นหลักเพราะถือว่าสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งมีชีวิตและมีความรู้สึกเช่นเดียวกับบุคคล

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การจะทำให้บทบัญญัติของกฎหมายไทยที่เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงมีความเป็นสากลและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมในปัจจุบันจึงเห็นควรเสนอแนะให้มีการแก้ไข ปรับปรุง หรือพัฒนากฎหมายครอบครัวในเรื่องของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาลเกี่ยวกับการตัดสินใจขาดอำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยง โดยบัญญัติสถานะของสัตว์เลี้ยงในกฎหมายครอบครัวให้มีความชัดเจนและแยกต่างหากออกจากทรัพย์สินอื่นที่เป็นสินสมรส โดยจัดให้มีสถานะเช่นเดียวกันกับบุตร และผลประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงควรได้รับการรับรองในศาลเช่นเดียวกันกับที่ศาลรับรองผลประโยชน์ของมนุษย์

ทั้งนี้ ควรจะมีการแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 ที่ควรจะมีการกำหนดคำนิยามของคำว่าทรัพย์สินใหม่ ซึ่งควรระบุให้ชัดเจนว่าทรัพย์สินนั้นไม่รวมถึงสัตว์เลี้ยงด้วย และเมื่อมีการกำหนดอย่างชัดเจนว่าสัตว์เลี้ยงไม่ใช่ทรัพย์สินแล้ว ในการพิจารณาตัดสินว่าใครจะมีอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยงก็จะไม่นำเอาเรื่องหลักกรรมสิทธิ์มาใช้ ซึ่งส่งผลให้สวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงได้รับการคุ้มครองและได้รับการคำนึงถึง

³⁶ David Favre, "Living Property: A New Status for Animals Within the Legal System," *Marquette Law Review* 93 (2010): 10-21.

อีกทั้ง ศาลควรจะต้องมีอำนาจในการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขให้มีความเหมาะสมในการดูแลสัตว์เลี้ยงในทุก ๆ ด้านให้แก่ผู้ที่มีอำนาจในการดูแล เช่น ศาลจะต้องพิจารณาว่าการดูแลสัตว์เลี้ยงควรจะเป็นอำนาจของบุคคลเพียงคนเดียวหรือมีอำนาจในการดูแลร่วมกัน และศาลควรจะต้องสอบถามถึงการเลี้ยงดูว่าโดยปกติแล้วใครเป็นคนพาสัตว์เลี้ยงไปหาหมอ ใครเป็นคนพาสัตว์เลี้ยงไปเดินเล่นหรือทำกิจกรรมที่เป็นการทำให้สัตว์เลี้ยงได้ออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ ใครเป็นคนซื้อและดูแลเรื่องอาหาร หรือใครเป็นคนดูแลและใช้เวลากับสัตว์เลี้ยงมากที่สุด ทั้งนี้อาจจะมีการนำเอาตัวแทนจากองค์กรจัดสวัสดิภาพสัตว์มาเข้าร่วมในการพิจารณาตัดสินว่าใครจะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยง เพื่อให้การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ในการดูแลสัตว์เลี้ยงเป็นไปด้วยความเหมาะสมต่อตัวสัตว์เลี้ยงหาก

สิ่งเหล่านี้เป็นการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดและสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยง และเป็นการนำเอาหลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดและความผาสุกของบุตรมาปรับใช้กับกรณีข้อพิพาทในเรื่องของอำนาจในการดูแลสัตว์เลี้ยง ทั้งนี้ ศาลจะต้องไม่นำหลักเรื่องของกรรมสิทธิ์มาใช้ตัดสินในกรณีนี้เพราะสัตว์เลี้ยงจะไม่มีสถานะเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งอีกต่อไปหากมีการบัญญัติสถานะของสัตว์เลี้ยงให้มีความชัดเจนแยกต่างหากออกจากทรัพย์สิน เมื่อมีกฎหมายให้การรับรองสถานะของสัตว์เลี้ยงเช่นนี้แล้ว สัตว์เลี้ยงนั้นก็จะได้รับความคุ้มครองในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับมนุษย์³⁷

การกำหนดเพิ่มเติมให้มีการพิจารณาสถานะของสัตว์เลี้ยงในกฎหมายครอบครัวนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องใช้กระบวนการคิดที่ละเอียดอ่อนและประกอบด้วยขั้นตอนมากมาย โดยจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบเพื่อให้กฎหมายครอบครัวที่จะแก้ไขปรับปรุงนั้นมีความสอดคล้องกับพัฒนาการของสังคมในปัจจุบันในเรื่องความผูกพันระหว่างเจ้าของกับสัตว์เลี้ยง³⁸ ดังนั้นในการชี้ขาดอำนาจในการเลี้ยงดูสัตว์เลี้ยงนั้นหากมีการกำหนดสถานะของสัตว์เลี้ยงให้มีความเท่าเทียมกับบุตรและมีการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของสัตว์เลี้ยงโดยไม่ตัดสินว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงทรัพย์สินชนิดหนึ่ง ก็จะแสดงให้เห็นถึงมาตรการในการปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงอย่างมีมนุษยธรรมจะนำมาซึ่งการตัดสินที่มีความสากลมากขึ้น และทำให้มั่นใจได้ว่าประโยชน์สูงสุดจะตกอยู่กับคู่ความทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ตัวสัตว์เลี้ยงเอง

³⁷ กล้า สมทวนิช, “กฎหมาย ‘สัตว์’ ของ ‘คน’,” มติชน (20 กันยายน 2560): 4.

³⁸ เรื่องเดียวกัน.

